

PEDAQOGİKA / XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİ METODİKASI

UOT 37.

Aynurə Əmirova
Azərbaycan Dillər Universiteti
a.amirova@gmail.com

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR VƏ İDARƏETMƏ FAKÜLTƏSİNİN AŞAĞI KURSLARINDA İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİ PROSESİNDƏ TƏLƏBƏLƏRİN TƏLİM FƏALİYYƏTİNİN İDARƏ OLUNMASININ ƏSASLARI

Açar sözlər: *təlim fəaliyyəti, nitq fəaliyyəti, təlim prosesi, kommunikativ səriştə.*

Key words: *educational activities, speech activity, teaching process, communicative competence.*

Ключевые слова: *учебная деятельность, речевая деятельность, процесс обучения, коммуникативная компетенция.*

Ali məktəb tələbələrini təlim fəaliyyətinin idarə olunması problemi çox mənalı, müxtəlif planlı olmaqla, fəlsəfi, pedaqoji, sosial, fənn xarakterlidir və bir çox aspektlərə malikdir. Təlim fəaliyyətinin idarə olunması prosesi müəllimin təlim və tərbiyə məqsədli fəaliyyətini əks etdirir, bütövlükdə idarəetmə sistemini müəyyənləşdirir. Ənənəvi olaraq, pedaqogikada idarəetmənin humanist, demokratik və biheviyistik modellərindən istifadə olunmuşdur [bax: 6].

Humanist modelin əsasında hər bir təhsilalanın şəxsi keyfiyyətləri dayanır. Müəllimin məqsədi təhsilalanın şəxsi inkişafına maksimum diqqət ayırmaq, onun fəaliyyətinə isə minimum dərəcədə müdaxilə etməkdən ibarətdir. K.Rocersin və M.Morlendin idarəetmə modelləri buna misal ola bilər. *Biheviyistik model* müəllimin təhsilalanın bütün fəaliyyətinə və onun pedaqoji prosesdə iştirakına ciddi rəhbərliyi əsasında müəyyənləşir [6]. Əlavə olaraq, burada qeyd etmək lazımdır ki, bu modeldən istifadə zamanı müəllimin rolu yüksək qiymətləndirilir. Belə ki, o, təlim fəaliyyətinin məqsədlərini dəqiq müəyyənləşdirməli, konkret təlim fəaliyyətinin zərurətini və məqsədəuyğunluğunu məntiqi cəhətdən motivləşdirməli, təlimin taktika və strategiyasını təyin etməlidir.

İdarəetmə modelinin seçilməsi adətən təlim fəaliyyətinin məqsəd və vəzifələri ilə şərtlənir. Sovet dönməində əsasən demokratik modeldən istifadə olunmuşdur. Bu modelin tərtibi prinsipi çox sadə olmuşdur. Təhsilalanlar təlimin obyektı, təlim fəaliyyəti obyektiv tərəf hesab edilmiş, öyrədici fəaliyyət isə təlim fəaliyyətinin subyektiv tərəfi kimi müəyyənləşdirilmişdir. Demək olar ki, bu gün həmin model müəyyən dərəcədə itşləklilik sferasını dəyişmişdir. Müasir tədris modeli həm öyrənənlərin, həm də öyrədənlərin fəaliyyətləri əsasında qurulduğundan subyekt-subyekt münasibətlərini əks etdirir.

Bizə belə gəlir ki, tədqiqatla bağlı, onun mövzusu ilə əlaqədar tez-tez işlədilən bir neçə anlayışa aydınlıq gətirmək lazımdır. Onlar əsasən aşağıdakılardır: *fəaliyyət, təlim fəaliyyəti, idarəetmə, təlim fəaliyyətinin idarə olunması, nitq fəaliyyəti, nitq formaları və nitq fəaliyyəti* növlərinin qarşılıqlı əlaqəsi.

Fəlsəfə terminlərinin izahlı lüğətində fəaliyyət anlayışı belə müəyyən edilir: “*Fəaliyyət* – aləmə yanaşmanın səciyyəvi üsulu; predmet üsulu; elə bir posesdir ki, bütün gedışində insan təbiətini təcəssüm etdirir və yaradıcı surətdə dəyişdirir, bununla da özünü fəal subyektə çevirir və mənimsəməkdə olduğu təbiət hadisələrini öz fəaliyyətinin obyektinə çevrir” [2; s.82]. Beləliklə, fəaliyyət – həm proses, həm də bizi əhatə edən reallığın dərk edilməsidir.

Fəlsəfi nöqtəyi-nəzərdən fəaliyyət ayrı-ayrı şəxsiyyətlərin və bütövlükdə insan cəmiyyətinin mövcudluğunun xüsusi və vacib formasıdır. Yalnız fəaliyyət prosesində insan ətraf aləmi dərk edə bilər, ətraf reallığı dəyişə bilər və beləliklə öz şəxsi fəaliyyətinin subyektinə çevrilə bilər..

Pedaqogikada üç növ fəaliyyət müəyyənləşdirilmişdir: oyun, təlim və əmək xarakterli fəaliyyət. Hər bir fəaliyyət növü müəyyən ehtiyaclar, motivlər, vəzifələr, vasitələr, hərəkətlər və əməliyyatların məzmununa malikdir. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir təlim prosesində həmin fəaliyyət növlərinin bir-birini əvəz etməsi və ya üst-üstə düşməsi hallarına rast gəlmək olur. Məsələn, təlim fəaliyyətinə oyun fəaliyyəti daxil ola bilər, əmək fəaliyyəti isə eyni zamanda təlim fəaliyyəti kimi çıxış edə bilər.

Təlim fəaliyyəti təlim prosesini xarakterizə edən və onu müəyyənləşdirən əsas anlayışlardan biridir. Tanınmış metodist Q.İ.Şukina göstərir ki, fəaliyyət insanı heyvandan fərqləndirən əsas xüsusiyyətdir. O, bəşəriyyət üçün zəruridir, ona görə ki, onsuz bir nəşildən başqasına heç bir təcrübə ötürmək olmur. İnsan cəmiyyəti yalnız təlim fəaliyyətinə ehtiyac duymur.

Onun dəstəyi ilə cəmiyyət lazımi səviyyədə idarəolunan xarakteri alır. Təlim fəaliyyəti ümumbəşəri təcrübənin qazanılması və təhsilalanın şəxsi mənliliyinin transformasiyası istiqamətində həyata keçirilir. Müəllimin öyrədici təlim fəaliyyəti təhsilalanın öyrənmə fəaliyyəti ilə paralel surətdə baş

verir və hər iki fəaliyyət (*öyrətmə və öyrənmə*) bir-birilə sıx bağlıdır. Onların hər ikisi *təlim prosesinin* mahiyyətini təşkil edir.

Təlim fəaliyyətinin ümumi və spesifik xüsusiyyətləri bunlardır:

1. Bütün fəaliyyət növləri kimi o, şüurlu xarakter daşıyır;
2. Təlim fəaliyyətinin həyata keçirilməsi hər bir iş növünün əvvəlcədən götür-qoy edilməsi, məqsədlərin müəyyənləşdirilməsini tələb edir. Bunlar həm fəaliyyətin nəticəsinin, həm də onu müəyyən edən bütün fəaliyyət prosesinin xüsusiyyətlərinin məzmununu təşkil edir;
3. Başqa fəaliyyət növləri kimi, təlim fəaliyyəti də insan fəaliyyətinin sosial-normalara uyğun və mənimsənilə biləcək formalarını təşkil edir;
4. Təlim fəaliyyəti insan fəallığını ifadə edir, konkret motivlərə malikdir və müəyyən məqsədlərin əldə olunmasına istiqamətlənir;
5. Təlim fəaliyyəti – bütövlükdə fəaliyyətin nəticəsi və məqsədidir;
6. Təlim fəaliyyəti təhsilalanların fəaliyyəti ilə paralel təşkil olunur və tədrisə istiqamətlənir. Beləliklə o, idarəetmənin obyektini kimi çıxış edir.

Təlim fəaliyyətinin predmeti biliklərin mənimsənilməsi, hərəkətlərin mümkün icra vasitələrinin müəyyənləşdirilməsi, onların müxtəlif üsul, proqram və alqoritmlərinin yerinə yetirilməsi məsələlərini əhatə edir. Təlim fəaliyyəti mənimsəmə prosesi ilə eynilik təşkil etmir. Mənimsəmə – təlim fəaliyyətinin tərkib hissələrindən birinin predmetidir. Təlim fəaliyyətinin uğurlu olması təhsilalanın təlim fəaliyyətinin hansı səviyyədə subyektini kimi çıxış etməsi və bu fəaliyyət nəticəsində onda hansı dəyişikliklərin baş verməsi ilə şərtlənir.

Təlim fəaliyyətinin üsulları dedikdə, **necə** öyrənmək və **hansı üsullarla** bilik əldə etmək, bacarıq və vərdislərə yiyələnmək başa düşülür. Təlim fəaliyyəti üsullarının tam təsviri əqli fəaliyyətlərin mərhələli formalaşdırılması nəzəriyyəsində verilmişdir [8, 14].

Təlim fəaliyyətinin məhsulu təlimin nəticəsi olaraq, təhsilalanların psixikalarında və fəaliyyətlərində baş verən dəyişiklikləri, strukturlaşdırılmış və aktualaşdırılmış biliklər sistemini ifadə edir [9]. Bir çox psixoloqlar və metodistlər təlim fəaliyyətində iki prosesi – ayrıca öyrənmə prosesini və bu prosesdə mənimsənilən, inkişaf etdirilən əməliyyatların yerinə yetirilməsi prosesini qeyd edirlər. Bu proseslər qarşılıqlı əlaqəlidir, lakin eyni xarakterli deyillər. Öyrənmə prosesində hər hansı əməliyyatı icra etməyə qadir olmayan subyekt sonralar həmin işləri görməyə qabil olan bir subyektə çevrilir. Bu nöqtəyi-nəzərdən, təlim fəaliyyətini özünüdəyişdirmə və özünüinkişaf etdirmə fəaliyyəti kimi xarakterizə etmək olar. Bu halda təlim fəaliyyətinin məhsulu kimi təhsilalan tərəfindən sosial təcrübə fraqmentinin mənimsənilməsi və bunun nəticəsi olaraq, onun şəxsi dilöyrənmə təcrübəsində baş verən dəyişikliklər mümkün olur [13; s.20].

Fəaliyyətin *struktur komponentləri* və onların qarşılıqlı əlaqələri barədə tədqiqatçıların fikirlərinin müxtəlif cür olmasına baxmayaraq, onların əksəriyyəti aşağıdakı komponentləri müəyyənləşdirməkdə həmrəydirlər: məqsəd, motivlər, təlimin və ya onun əməliyyatlarının məqsədlərinə çatmaq vasitələri; nəticə [12].

Təlim fəaliyyətinin məqsədi planlaşdırılmış, gözlənilən nəticənin əldə olunmasıdır. Məqsədə nail olmaq üçün konkret təlim vəzifələrini yerinə yetirmək lazımdır. Təlim vəzifəsi pedaqoji situasiyanın şəraitindən asılı olaraq, təlim fəaliyyətinin məqsədidir.

Ali məktəb tələbəsi öz təhsili barədə məqsədlərini dərk etməli, təlim fəaliyyətinin seçimi və həyata keçirilməsi üçün təşəbbüs göstərməlidir. I kurs tələbəsi özünü təlimin subyektinə kimi hiss etməli, orta məktəbdə adət etdiyi obyekt statusundan imtana etməlidir.

İstənilən motiv, eləcə də *təlim fəaliyyətinin motivi* insanı konkret fəaliyyətə sövq edən daxili gücdür. Fəaliyyətin motivlərini ehtiyac, maraq, səy və bu kimi başqa amillər müəyyənləşdirir. Pedaqoji prosesdə tədrisin və təlimin motivasiyaedici xüsusiyyətləri qarşılıqlı təsirə malikdir.

Ali məktəbdə təlim fəaliyyətinin motivasiyasının əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, burada təlim fəaliyyəti ixtisas yönümlüdür. İxtisas yönümlü istiqamətləndirmə tələbələrə gələcək ixtisaslara yüksək səviyyədə yiyələnmək üçün öyrənilən materialın vacibliyini dərk etməyə kömək edir, başqa sözlə, onların daxili motivasiyalarını artırır [bax: 7, 12 və s.].

Təlim fəaliyyəti motivasiyası əsasında hər hansı şəxsiyyət onun özünü ömrü boyu müşayət edən “ikinci peşə”si kimi başa düşür. Burada qeyd etmək lazımdır ki, təlim fəaliyyətinin xüsusiyyətləri və qanunauyğunluqları müvəqqəti deyil. Yetgin bir insanın, ali məktəb tələbəsinin məqsədyönlü fəaliyyəti üçün motivləşdirilmiş təlim prosesinin əhəmiyyəti daha çox önəm kəsb etməlidir.

Ali məktəbdə tədrisin motivləşdirilməsini təmin edən başqa bir spesifik xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, bu proses tələbə şəxsiyyətinin formalaşdırılması prosesi ilə paralel surətdə həyata keçirilir. Motivləşdirilmiş təlim tələbələrin intellektual, emosional və özünü nizamlamaq sferaları ilə də sıx bağlıdır.

Məlumdur ki, dünənki şagirdə – bugünkü tələbəyə öz təhsili və inkişafı üçün məqsədyönlü iş aparmaq və sərbəst fəaliyyəti təşkil etmək çətindir. Bu işdə ona müəllimin rəhbərliyi və köməyi lazımdır. Ali məktəb müəllimi I kurs tələbəsinə yalnız müəllim kimi deyil, eyni zamanda onun təlim fəaliyyətində köməkçi bir şəxs, kurator kimi münasibət bəsləməlidir. Bu vəzifənin yerinə yetirilməsi üçün tələbələrin təlim fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində məqsəduyğun işlər yerinə yetirilməlidir.

Təlim fəaliyyətinin nəticəsi təhsilalanın tədris fəaliyyəti prosesində əldə etdikləri ilə müəyyənləşir. Nəticə həmişə məqsədlə üst-üstə düşür. Bunların bir-birinə uyğun gəlməsi üçün təlim fəaliyyəti ciddi izlənilməli, lazımı düzəlişlər edilməli, təlimin təşkilinə yaradıcı yanaşmalıdır. Bu fikrin başqa cür ifadəsi belədir ki, təlim fəaliyyətini idarə etmək mümkündür və onu idarə etmək lazımdır.

Təlim fəaliyyəti insanın təlim hərəkətlərini ümumiləşdirilmiş üsullara mənimsəmək və təlim vəzifələrinin həlli zamanı şəxsi inkişafa nail olmaq üçün fəaliyyətidir. Təlim fəaliyyətinin özünəməxsusluğu onun təhsilverənin fəaliyyətindən nisbi surətdə asılı olmadığından ibarətdir. Onların qanunauyğunluğu öz aralarında eynilik təşkil etmir, lakin hər iki proses (öyrətmə → öyrənmə) parallel surətdə baş verir, bir-birilə sıx əlaqəlidir. Onları bir-birindən təcrid edilmiş halda şərh etmək olmaz. Təlim fəaliyyəti təhsilverənin fəaliyyətinə tabedir.

Didaktika öyrədir ki, təlim fəaliyyəti müəllimin təşkil etdiyi fəaliyyətdir. Həmin fəaliyyət vasitəsi ilə müəllim müxtəlif növ təlim vəzifələrini həll edir, şagirdlərin biliklərə yiyələnməsində yardımçı olur, onlarda bacarıq və vərdişlərin yaradılmasına, formalaşdırılmasına və şəxsi keyfiyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə kömək edir [13]. Təlim fəaliyyətinin idarə olunmasının müəyyən qanunauyğunluqları vardır. Təlim vəzifələrinin differensiallaşdırılması prinsipinin nəzərə alınması üçün vəzifələrin çətinlik səviyyəsini təhsilalanların onları yerinə yetirməsinə rəğmən hazırlıq səviyyələrini uyğunlaşdırmaq lazımdır. Bu işin müvəffəqiyyətli həlli üçün aşağıdakıları etmək gərkdir:

- tələbələrin hazırlıq səviyyəsini mütəmadi yoxlamaq və təyin etmək;
- tədris prosesinə müxtəlif səviyyəli (elementar, problemlı) təlim tapşırıqları daxil etmək;
- tələbələrin fəallığın stimullaşdırmaq və mükafatlandırmaq;
- uğur qazanmaq üçün xüsusi situasiyalar tərtib etmək;
- tələbənin təlim fəaliyyətini vaxtaşırı korrektə etmək və fəaliyyət sistemini dəyişmək [9, s.20].

Tələbələrin təlim fəaliyyətinin idarə olunmasının psixoloji-pedaqoji aspektlərinin tədqiqi bir çox tədqiqatçıların əsərlərində yer almışdır [5, 8, 11 və s.]. Bu tədqiqatların nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, idarəetmənin ümumi nəzəriyyəsinə dair əsaslar ali məktəbdə tədrisin təşkilində uğurla istifadə oluna bilər.

Təlim prosesində iştirak edən tərəflərin münasibətlərindən bəhs etdikdə, qeyd etməliyə ki, müəllim tələbənin təlim fəallığını idarə edir, tələbə isə, özünün təlim fəallığını təlim materialının mənimsənilməsinə yönəldir.

Bu halda müəllim və tələbənin uzlaşdırılmış fəaliyyətləri qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaq üçün zəmin yarada bilər.

Bizim tədqiqatın məqsədi Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə fakültəsinin aşağı kurs tələbələrinə ingilis dilinin tədrisi prosesində onların təlim fəaliyyətinin idarə olunmasıdır. Deməli prosesin xüsusiyyətlərindən biri fənnin özü ilə əlaqədar olmalıdır. Bu xüsusiyyət xarici dilin tədrisinin *kommunikativ yönümlülüüyü* ilə şərtlənir [3, 4 və s.].

İ.A.Zimnyaya göstərir ki, xarici dil tədris fənni kimi təlimin həm məqsədi, həm də vasitəsi kimi çıxış edir. Dilə yiyələnmə prosesində elə bir problem yaranır ki, onun həlli kənardan asan mənimsənilməmiş vasitə və üsullar sayəsində mümkün olur, daha doğrusu onların köməyi ilə daha çətin materialın öyrənilməsinə şərait yaranır [10]. Bu fənnin xarici dil kimi daha bir xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, o, təhsilalanlara real gerçəklik barədə biliklər vermir. Xarici dil bu reallığın təsviri üçün başqa vasitələr təqdim edir. Müəllimlər həmişə belə bir faktla qarşılaşırlar ki, tələbələr xarici dildə öz danışıqlarını ana dilinin qanunları əsasında qururlar. Başqa sözlə desək, tələbə dərk etmir ki, ətraf aləm ana dilində olduğu kimi deyil, tamamilə başqa cür də təsvir oluna bilər.

Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə fakültəsi tələbələrinə ingilis dilinin tədrisi prosesinin əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, tələbələr bu prosesdə ingilis dilinin elmi əsasları barədə bilik əldə etməli deyillər, onlar ingilis dilindən istifadə etmə bacarıq və vərdişlərinə yiyələnməli, bunun əsasında dildən ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə etməli, ingilis dilinə yeni informasiyanın alınması üçün vasitə kimi baxmalı və gələcək ixtisas fəaliyyətini həyata keçirməkdə ondan effektiv surətdə yararlanmağı məqsəd hesab etməlidirlər. Onlar özlərində möhkəm nitq bacarıq və vərdişləri formalaşdırmalı və nitq səriştəsinə yiyələnməlidirlər.

Nitq hər hansı dildə fikrin formalaşdırılması və ifadə vasitəsidir. *Nitq fəaliyyəti* insanların verbal ünsiyyət prosesində qarşılıqlı fəaliyyətinin reallaşmasıdır. Nitq və nitq fəaliyyəti bir-biri ilə sıx bağlıdır, qarşılıqlı şərtlənir, lakin eynilik təşkil etmir.

Müasir xarici dillərin tədrisi metodikasında xarici dil deyil, dildə nitq fəaliyyəti obyekt hesab edilir. Bu əsasda tələbənin təlim fəaliyyətini təşkil etmək üçün əsas baza *eşidib-anlama, danışıq, oxu və yazı* kimi *nitq fəaliyyəti növləridir*. Ona görə, tələbələrin təlim fəaliyyətinin idarə olunmasında əsas diqqət ingilis dilində nitq fəaliyyətinin bütün növlərinin idarə olunmasına yönəldilməlidir. Hesab edirik ki, tələbənin nitq fəaliyyəti təlimin subyekti kimi çıxış edə bilər.

Son dövrlər xarici dillərin tədrisində daha iki növ fəaliyyətin – *fikir-ləşmə və tərcümənin* rolundan daha çox danışılır. İ.A.Zimnyaya fikirləşməni insanın özünün özü ilə ünsiyyət forması kimi qəbul edir [10]. Bu proses tez-tez bir insanın başqaları ilə müxtəlif formalı qarşılıqlı əlaqələrindən əvvəl yaranır. O, sanki qaralama rolunu oynayır, başqa növ fəaliyyətlərin düzgün yerinə yetirilməsinə hazırlıq və özünüoxlama kimi mərhələləri əhatə edir.

Biz bu nitq fəaliyyəti növü üzərində ona görə çox dayanırıq ki, orta məktəb məzunları nəinki ingilis dilində, hətta öz ana dillərində belə düşünə (fikirləşə) bilmirlər. Deməli, bu nitq fəaliyyəti növünün inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət ayırmaq lazımdır.

Nitq fəaliyyətinin başqa bir növü – tərcümədən söhbət getdikdə, onun sinxron variantı nəzərdə tutulur. O, çətin psixoloji hadisədir, bu prosesdə alınmış informasiya tərcüməçinin şüurunda dərhal transformasiya olunur və başqa dilin vasitəsi ilə mətnin paralel səsləndirilməsi mümkün olur. Ümumi anlamda tərcümə ikili xarakter daşıyan nitq fəaliyyəti növüdür. O, başqalarının fikirlərini danışığın və yazının predmeti kimi digər dil vasitələri ilə ifadə edir [10]. Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə fakültəsi məzunlarının sinxron tərcümə bacarığına malik olmasını onların ixtisas sahələri tələb etmir. Bu səbəbdən ali məktəb tələbələrində bu fəaliyyət növü üzrə bacarıqların formalaşdırılmasına ehtiyac qalmır.

Hər bir nitq fəaliyyəti növünün spesifik xüsusiyyətləri hər şeydən əvvəl təfəkkür və nitqin qarşılıqlı münasibət xarakterində özünü göstərir. *Nitqin* hər hansı *formas*ı (şifahi/yazılı, fəal/passiv, produktiv/reproduktiv) müxtəlif növ nitq fəaliyyətlərində reallaşa bilər.

İstənilən nitq fəaliyyəti aktı xarici dilə yiyələnmədə praktik nəticələrin əldə olunmasına istiqamətlənir. Təhsil, tərbiyə və tələbə şəxsiyyətinin inkişafı əlavə məqsəd kimi çıxış edir.

Yuxarıda deyilənlər əsasında belə qənaətə gəlmək olur ki, ingilis dilinin tədrisi prosesində tələbələrin təlim fəaliyyətinin idarə olunması subyekt-subyekt münasibətləri prinsipi əsasında qurulmuş öyrədən (müəllim) və öyrənən (tələbə) *məqsədyönlü qarşılıqlı fəaliyyət prosesidir*. Bu prosesin səmərəli surətdə həyata keçirilməsi üçün həm müəllimlər, həm də tələbələr aşağıdakı bacarıqlara yiyələnməlidirlər:

- təlim vəzifələrini düzgün müəyyənləşdirmək, tərtib etmək, təhlil aparmaq və onların həlli üçün optimal plan hazırlamaq;
- təlim vəzifələrinin öhdəsindən layiqincə gəlmək üçün səmərəli üsullarını seçmək və alınmış nəticələri obyektiv təhlil etmək.

Tələbələrin təlim fəaliyyətinin səmərəliliyinin göstəricisi əldə edilmiş nəticənin yerinə yetirilən vəzifələrə uyğunluğu və sərf olunmuş resursların

məqsədmüvafiqliyi ilə müəyyənləşir. Bu prosesin gedişində Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə sahələri üzrə gələcək mütəxəssislərin səriştələrinin formalaşdırılması və onların təlim fəaliyyətinin subyektlərinə çevrilməsi üçün şərait yaradılmalıdır.

Səriştə (*kompetensiya*) termini dilə yiyələnmə nəticəsində müvəffəqiyyətin xarakteristikasını təqdim etmək üçün xarici dillərin tədrisi metodikasında geniş surətdə işlənir. Əvvəllər bu termin dillə bağlı müəyyən fəaliyyətin yerinə yetirilməsi üçün lazımı qabiliyyəti ifadə etmişdir. Xarici dillərin tədrisi ilə bağlı səriştə və səriştəli anlayışları Avropa Şurası tərəfindən aparılan tədqiqatlar çərçivəsində dərinlən təhlil edilmiş, xarici dillərə yiyələnmə səviyyələrini müəyyən etmək üçün istifadə olunmuşdur. Həmin tədqiqatlarda bu anlayışları təlim prosesində əldə edilmiş bilik, bacarıq və vərdişlərin əsasında xarici dildə hər hansı fəaliyyətin yerinə yetirilməsinə dair qabiliyyət kimi müəyyənləşdirilmişdir. Beləliklə, *səriştə əsaslı yanaşma* dilin öyrənilməsi *prosesində* köhnə yanaşmanın alternativini kimi özünü doğrulda bildi. Burada belə bir fikiri vurğulamaq lazımdır ki, hamıya məlum olan yanaşmalar vasitəsi ilə xarici dillərin tədrisində əsas fənn (ingilis dili) üzrə biliklərin əldə olunmasına, bacarıq və vərdişlərin aşılmasına istiqamətlənirdi. Şübhəsiz ki, həmin şəraitdə hər hansı yüksək ixtisaslı mütəxəssisin səriştəliliyindən danışmaq olmazdı.

Kommunikativ səriştə linqvistik, sosiolinqvistik, dikursiv, strateji, sosial, sosiomədəni kimi səriştə növlərini ehtiva edir. Son illərdə bu göstərilənlərə fənn və ixtisaslar üzrə səriştə növləri də əlavə edilmişdir. Kommunikativ səriştə bu və ya digər fəaliyyət sferalarında məqsəddən və situasiyadan asılı olaraq, xarici dil vasitəsi ilə nitq fəaliyyətini həyata keçirmək qabiliyyətidir. Kommunikativ səriştənin əsasını kompleks bacarıqlar təşkil edir. Onlar hər bir kəsə xarici dildə nitq ünsiyyəti (produktiv və reseptiv) prosesində iştirak etmək imkanı yaradır. Onun vasitəsi ilə ətraf aləmlə bu və ya digər sahələrdə qarşılıqlı səmərəli münasibətlərin yaranması mümkün olur.

Təhsil prosesinə və tələbələrin təlim fəaliyyətinin idarə olunmasına səriştə əsaslı yanaşma tələbələrin real həyatda konkret məqsədlərə çatmaq üçün lazımı bilik, bacarıq və vərdişlərə yiyələnmələrində əsas vasitə ola bilər. Səriştə əsaslı yanaşmanın tətbiqinin uğurlu olmasını tələbələrin xarici dil üzrə hazırlıq səviyyəsi və bu səviyyənin gələcəkdə beynəlxalq aləmdə professional fəaliyyətin həyata keçirilməsi üçün tələb olunan kriteriyalara cavab verməsi amili müəyyənləşdirir.

Nəhayət, onu da qeyd etmək lazımdır ki, tələbələrin təlim fəaliyyətinin idarə olunmasının səmərəliliyini artırmaq yollarından biri təlim prosesində sistemli-funksional yanaşmadan istifadə etməkdir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Qaziyeva M.Y. Xarici dilin tədrisində nitq ünsiyyəti üçün vacib olan psixoloji xüsusiyyətlər / “Mədənitətarası dialoq: linqvistik, pedaqoji və ədəbi aspektlər” adlı beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: Mütərcim, 2010, s.191-195.
2. “Fəlsəfə terminlərin izahlı lügət” //Adilə Nəzərova – ”Elm və təhsil”, Bakı, 2014, 224 s.
3. “Aktual problemləri” adlı respublika elmi-praktiki rjyfransın mateialları. Bakı, 5-6 may, 2016. s.238.
4. B. Nigendra Prasad. Communicative Language Teaching in 21st Century ESL. p.1-7.
5. Brumfit, S. (1981). The Communicative Approach to Language Teaching. / S. Brumfit, K. Jonson. Oxford: 234p.
6. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. – М.: Просвещение, 1982. – 192с.
7. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика. – СПб. 2000.
8. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. – М.:Исследов. центр проблем качества подготовки спец-тов, 2004. – 84с.
9. Гальперин П.Я. Введение в психологию. – М.:МГУ, 1968. – 135с.
10. Гимпель Л.П. Управление учебной деятельностью как творческий процесс. //Учебная деятельность студентов университета: от управления к самоуправлению. Материалы Международной н.-пр. конф. – Минск, 2009. – с.17-21.
11. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. – М.: Просвещение, 1991. – 222с.
12. Ильина Т.А. Структурно-системный подход к организации обучения. – М., 1972. – 78с.
13. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. – М., 2003.
14. Сурдина Е.В. Управление учебной деятельностью студентов в процессе обучения иностранному языку: на материале медицинского вуза: А.к.д. – Барнаул, 2009. – 24с.
15. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний (психологическая основа). – М.:МГУ, 1984. – 344с.

Aynura Amirova

Summary

Fundamentals of classroom management in teaching English language at the junior courses of the Faculty of International Relations and Management

This article deals with the process of managing educational activities, which is a system of managerial actions of a teacher to achieve the set educational goals, the

importance of clarifying such basic concepts as – activity, educational activity, management, management of educational activities, speech activity, interrelation of forms of speech and types of speech. The specificity of the process of teaching English to students of the Faculty of International Relations and Management is that in the process of learning they should not only acquire knowledge of the scientific foundations of the English language, but rather form the skills and abilities to use English as a means of communication, a means of obtaining new information and as a means of implementing their future professional activities. In other words, to form steady language skills in English and develop the appropriate speech competence.

Айнура Амирова

Резюме

Основы управления учебной деятельностью студентов при обучении английскому языку на младших курсах факультета межотношений и управления

В данной статье говорится о том, как процесс управления учебной деятельностью представляет собой систему управленческих действий педагога по достижению поставленных учебных и воспитательных целей, отмечается важность уточнения таких основных для темы работы понятия как – деятельность, учебная деятельность, управление, управление учебной деятельностью, речевая деятельность, взаимодействие форм речи и видов речевой. Специфика процесса обучения английскому языку студентов факультета межотношений и управления состоит в том, что в процессе обучения они должны не столько приобрести знания научных основ об английском языке, сколько сформировать умения и навыки использования английского языка как средство общения, средство получения новой информации и как средство осуществления своей будущей профессиональной деятельности. Иными словами, сформировать устойчивые речевые умения и навыки на английском языке и выработать соответствующую речевую компетенцию.

Rəyçi: fil.f.d., dos. N.Seyidova

Redaksiyaya daxil olma: 14.09.2021

Təkrar işlənməyə göndərilmə: 10.10.2021

Çapa qəbul olunma: 06.11.2021